

УДК 341.231.14

Владлена Озерова,

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП ЗАГАЛЬНОЇ ПОВАГИ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті розкрито сутність принципу поваги прав людини в сучасному міжнародному праві. Аналізується стан дотримання цього принципу на сучасному етапі, а також визначено роль цього принципу у становленні й підтриманні міжнародного правопорядку.

Ключові слова: права людини, принцип поваги прав людини, норми міжнародного права, права і свободи людини та громадянина, основні принципи міжнародного права.

Постановка проблеми. Права людини – це універсальна цінність, яка дає змогу зіставити й виміряти всі важливі явища та події, які відбуваються в суспільстві й державі. Принцип загальної поваги прав людини належить до загальновизнаних принципів міжнародного права. Цей принцип, на відміну від інших, займає центральне становище не лише в міжнародному праві, а й у національному праві держав, у тому числі й України. Принцип загальної поваги прав людини, відповідно до Конституції України, є складником правової системи України. На сучасному етапі існування суспільства можна спостерігати певні недоліки в системі гарантування прав і свобод людини та громадянина. Вони відображаються в недостатньому їх забезпеченні, що впливає на існування певних складностей у практичній їх реалізації. У сучасному світі ступінь забезпеченості прав і свобод особи є важливим показником досягнутого суспільством й державою рівня цивілізованості.

У сучасній юридичній науці принцип рівності прав і свобод людини та громадянина неодноразово розглядався як у теорії права, так і в рамках спеціальних досліджень таких українських учених, як В. Дашковська, В. Колісник, А. Колодій, О. Марцеляк, А. Олійник, М. Орзіх, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Шаповал, Ю. Тодика, М. Цвік [4, с. 349].

Мета статті – дослідити актуальність проблеми загальної поваги прав людини й певні недоліки в системі гарантування свобод людини та громадянина.

Виклад основного матеріалу. Права і свободи людини та громадянина є природними й невід’ємними, надані їй від народження, визнаються найвищою цінністю і не мають вичерпного характеру. Є фундаментальним надбанням людства та важливим елементом у процесі становлення й соціалізації кожного індивіда, адже дають йому змогу задовольняти свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя.

Загальновизнаним є те, що право і свобода – це гарантовані чинним законодавством вид і міра можливої поведінки людини та громадянина в суспільстві й державі. До того ж більшість авторів отожднюють право і свободу, розглядаючи їх як рівнозначні явища. Інші автори під правом розуміють можливості людини, забезпечені певним процесом регламентації порядку його здійснення, а під свободою, як правило, розуміють таку сферу поведінки людини, куди держава не повинна втручатися. Отже, свобода означає автономність людини від держави. Р. Даль уважав, що бути автономним означає не бути під контролем іншого, бути незалежним [3, с. 3].

Ідеї про цінність і недоторканність людського життя, про рівність людей перед вищими силами містяться ще в стародавніх міфах і віруваннях. Усвідомлення поняття свободи змінювалося в історії людства. В античній філософії воля розумілася передусім як можливість по черзі з іншими брати участь у владі, впливати на складання державної влади (Аристотель), розглядалася в поєднанні з долею, яка обмежує свободу людини (Платон). У середні віки свободу усвідомлювали як свободу від гріха і проклять церкви, при цьому з’явилися розбіжності між моральною свободою людини й вимогами релігійної всемогутності Бога.

Проблема забезпечення реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина органами державної влади сьогодні набула особливої актуальності. Успішне виконання цих завдань значною мірою залежить від правильного, науково обґрунтованого керівництва суспільством, усіма виявами його життєдіяльності, удосконалення системи державного управління. Подальший розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов’язані з підвищенням якості й ефективності діяльності всієї системи державних органів, що пояснюється низкою об’єктивних і суб’єктивних чинників, зумовлених новими підходами до вирішення багатьох важливих завдань, які постають перед державою.

Уважаємо, що можна говорити про дещо особливе місце міжнародного права прав людини (і принципу поваги прав людини зокрема) у всій системі міжнародного права, адже практично будь-яке питання чи в національному, чи в міжнародному праві має розглядатися у світлі захисту прав людини [9, с. 2].

Ставлення держави до свого населення стає об'єктом уваги міжнародного співтовариства. Держави беруть на себе зобов'язання дотримуватися історично досягнутих стандартів прав людини, оскільки від цього залежать і міждержавні відносини. Міжнародне право враховує важливий аспект взаємозв'язку внутрішнього й міжнародного життя держав.

Концепція захисту прав людини в Статуті ООН включає, на нашу думку, найширші повноваження Організації, які можуть бути реалізованими органами ООН. Ця концепція є динамічною, що означає широкі повноваження ООН і її органів застосовувати положення Статуту в галузі прав людини. Саме наявність таких норм у Статуті ООН створила правове підґрунтя для прийняття Загальної декларації прав людини, укладення під егідою ООН основоположних міжнародних договорів про права людини, створення таких органів, як Комісія ООН з прав людини (згодом – Рада ООН з прав людини) та інших органів такого рівня. Саме статутні норми ООН створюють необхідне найбільш загальне міжнародно-правове підґрунтя для діяльності оонівських органів з прав людини. Формування статутних зобов'язань дотримання прав людини, очевидно, пов'язане з визначенням головними статутними органами ООН переліку таких прав або з формуванням загальної звичаєвої норми міжнародного права, якою визнається відповідне право [8, с. 290].

У Декларації прав людини і громадянина 1789 р. (Франція) сказано: «Люди народжуються та залишаються вільними й рівними у своїх правах. Мета кожного державного союзу полягає в забезпеченні природних і невід'ємних прав людини. Такими є свобода, власність, безпека й опір гніту» [5, с. 94]. Декларація проголошує принцип гарантованості передбачених нею прав. Однією з таких гарантій є право людини на соціальний і міжнародний правопорядок, за якого відповідні права та свободи можуть бути повністю здійснені. Поряд із правами та свободами Декларація передбачає також обов'язки людини перед суспільством. Під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших людей, а також забезпечення справедливих вимог моралі, суспільного порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

Аналіз тексту міжнародних актів дає змогу відзначити такі положення принципу поваги прав людини:

- права людини повинні охоронятися владою закону;
- визнання гідності, притаманної всім людям, а ще визнання їхніх рівних і непорушних

прав вважається основою свободи, справедливості й загального миру;

- уряд повинен шанувати всіх осіб і гарантувати всім, хто знаходиться в межах його юрисдикції, особам права і свободи, визнані міжнародним правом, без жодної відмінності, а саме: стосовно раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або ж інших переконань, національного або ж соціального походження, станового або іншого становища;

- будь-який уряд повинен допомагати методом загальних і самостійних дій загальній повазі та дотримання прав людини й основних свобод;

- будь-яка людина несе прями обов'язки щодо інших людей і того суспільства і країни, до яких вона належить;

- уряд повинен ужити законодавчі та інші заходи, необхідні для забезпечення міжнародно визнаних прав людини;

- уряд повинен забезпечувати кожній особі, права якої порушено, дієві способи правового захисту;

- уряд повинен гарантувати право людини знати власні права й чинити відповідно до них.

Текст конституційного законодавства демонструє, що терміни «свобода» і «право на свободу» вказують на широкі можливості поведінки індивіда, в підсумку якої суб'єкт має можливість володіти певним соціальним благом. Так, у ч. 1 ст. 35 Конституції Україна зафіксовано положення, що всі мають право на свободу світогляду й віросповідання, а ч. 1 ст. 54 говорить, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової й технічної діяльності. Термін же «право» (суб'єктивне) визначає певні дії людини (наприклад, право брати участь в управлінні справами держави, обирати й бути обраним) [1].

Інакше кажучи, термін «свобода» означає здатність самостійного вибору й утілення конкретних дій, наслідком чого є оволодіння суб'єктом конкретним публічним благом, тоді як термін «право» саме гарантує оволодіння останнім.

Отже, відмінність понять «право» і «свобода» є значною мірою умовна, бо вони означають юридично визнану можливість для особи вибрати вид і міру власної поведінки.

Разом із тим воля – одна з провідних засад права; наприклад, як справедливість, рівність і гуманізм вона розглядається як один із загальнолюдських вимірів права, тому що всі люди з'являються й живуть вільними, їхні сили зобов'язані бути завжди рівними. З погляду права рівність має на увазі однако-ві можливості (права і свободи) й обов'язки для всіх людей.

Проблема рівності завжди була актуальною, оскільки вона незмінно пов'язувалася з демократичним правовим статусом людини та громадянина, встановленням справедливого громадського порядку в країні. Утілення цієї засади в правових актах свідчило про демократичний шлях розвитку держави. У Конституції України вона відображена в ст. 24, яка проголошує, що громадяни мають рівні кон-

ституційні права і свободи та є рівними перед законом [6, ст. 59].

На відміну від фактичної рівності, правова рівність – це рівність перед правом. Складання ідеї рівності в суспільстві і праві включало й продовжує включати низку вагомих моментів, між яких можна відзначити історичні, культурні, віруючі, фінансові, політичні тощо.

У природному середовищі люди вільно розпоряджаються своєю свободою, власністю й усі без винятку є рівними. Природний закон учить людей: оскільки всі вони рівні та незалежні, не завдавати збитків життю, здоров'ю, свободі, власності іншого, він вимагає миру та збереження всього людства.

Абсолютна рівність нездійсненна, тому що суперечить природній, а також духовній сутності людини. Утім умовна (формальна) рівність є, і потреба в її існуванні не викликає заперечень. «Таке усвідомлення рівності містить універсальний характер і вимагає схожого ставлення до людей, незалежно від їхніх індивідуальностей і характеристик. Із правового погляду рівність має на увазі однакові можливості – права і свободи, а ще одноманітні прями обов'язки для всіх людей і суспільних груп» [7, с. 31].

Отже, варто погодитися з міркуваннями А. Гришук, що існування принципу формальної рівності гарантує статус права як регулятора суспільного життя людей, а відсутність формальної рівності говорить про відсутність права.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, можна зробити висновок, що передача окремим людям більшої міри свободи порівняно з іншими порушує правову рівність між людьми. Усі люди від природи рівні й наділені невід'ємними правами на життя і свободу.

Висновки

Права людини є невід'ємною частиною культури нації, вищим виявом морально-правових ідеалів людства. Підводячи підсумок, варто зазначити, що категорії свободи й рівності є одним із центральних місць у соціальній свідомості, вважаються індикатором продуктивності державного ладу, потребують як соціального, так і політичного регулювання для їх дієвого балансу й функціонування в суспільстві.

Зважаючи на ключову роль принципу поваги прав людини в системі норм міжнародного права, можна стверджувати, що стан його дотримання може сигналізувати про ефективність

чи неефективність сучасного міжнародного права, і вказати на можливі шляхи подолання відповідних прогалин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Верховна Рада України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constituante.livejournal.com/10253.html>.
3. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: [підручник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Правова єдність, 2008. – 350 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : studies.in.ua/pravo/soc.../kolodii_a_m_oliinik_a_yu_prava_lyudini_i_gromad.doc.
4. Журавльова Г.С. Еволюція принципу рівності прав і свобод людини і громадянина / Г.С. Журавльова // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 349–355. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_57.
5. Орленко В. Еволюція прав і свобод людини / В. Орленко, Л. Орленко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2011/03/10.pdf>.
6. Кочур О.О. Рівність як форма вираження буття фізичної особи / О.О. Кочур // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 286–293. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_50.
7. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми / О.В. Гришук. – Л. : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 428 с. – С. 116.
8. Асірян С.Р. Концепція захисту прав людини у Статуті ООН / С.Р. Асірян // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 284–292. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9813>.
9. Громівчук І.М. Принцип поваги прав людини та основоположних свобод у міжнародному праві і його роль в контексті боротьби з тероризмом / І.М. Громівчук // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 1(18). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/156/178/>.

В статті раскрыта сутність принципу уваження прав человека в современном международном праве. Анализируется состояние соблюдения этого принципа на современном этапе, а также определена роль данного принципа в становлении и поддержании международного правопорядка.

Ключевые слова: права человека, принцип уважения прав человека, нормы международного права, права и свободы человека и гражданина, основные принципы международного права.

The article reveals the essence of the principle of respect for human rights in modern international law. The state of observance of this principle is analyzed at the present stage, as well as the role of this principle in the establishment and maintenance of international law and order.

Key words: human rights, the principle of respect for human rights, norms of international law, rights and freedoms of a person and a citizen, the basic principles of international law.